

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 37-044:82-92(497.11)
ПНР

МИРКО МИЛЕТИЋ

Факултет за менаџмент малих и средњих предузећа
Београд

ОБРАЗОВАЊЕ НОВИНАРА У СРБИЈИ

Сажетак: На основу историјског прегледа образовања новинара у свету и код нас, скицирања постојећих модела високошколског образовања новинара и указивања на професионалне, медијске и друштвене разлоге неопходности факултетског образовања новинара, у раду се критички анализирају постојећи курикулуми и пракса школовања новинара на факултетима у Србији. У складу са Болоњском декларацијом и Предлогом закона о високом образовању, пројектује се оптималан модел додипломског и последипломског образовања и усавршавања новинара, стручњака за јавно комуницирање, и сугерише пракса поседовања сертификата за рад у новинарству, за који први услов мора бити завршен новинарски факултет.

Кључне речи: струка, образовање новинара, новинарска пракса, факултети за новинарство, дипломирани новинар.

Занимање и професија, али не и струка

Новинарство је *занимање* од којег његови припадници обезбеђују сопствену и егзистенцију својих подродица. Већ век ипо оно је и врло значајна *професија* у модерном (индустријском и масовном) друштву, јасно позиционирана у друштвеној подели

МИРКО МИЛЕТИЋ

рада, била потпуно инструментализована од различитих центара моћи или (не)оправдано глорификована као 'седма сила' и најопонумоћенији део јавности. Али, новинарство у Србији (и великом броју других замаља) још није *струка*, дакле занимање и професија који захтевају неки облик друштвене верификације индивидуалне компетентности појединаца да буду новинари, попут судија, лекара, наставника..., па чак, у не тако давној прошлости, мајстора овог или оног заната.

Постоји мноштво разлога због којих новинарство никако не досеже сличан друштвени статус, међу којима се, значајем, издвајају два. Најпре, новинарство се као професија налази у матици сваког политичког процеса, растрзано између очекивања грађана, најважнијих субјеката јавности, да им омогући потребан број и квалитет информација за јавно резонување о свим питањима који доживљавају као друштвени проблем од значаја за остваривање њихових појединачних и групних интереса, на једној страни, и 'природног' интереса јавне власти, утемељене у одређеној социјално-економској структури, да од новинара начине јавне промоције друштвених елита, које власт у друштву, по правилу, директно или индиректно конституишу, на другој страни. Ту растрзаност, зависно од социјално-историјског контекста, користи и једна и друга страна да релативизује формалне претпоставке за бављење новинарством, истичући начело: није важно *ко*, него *шта* и *како* пише (говори, снима). Због тога је дуговечан и данас преовлађујући друштвени конструкт, прихваћен оберучке међу новинарима, које, логиком индивидуалног искуства, сасвим задовољава чињеница да се 'занимају' у друштвено веома значајној професији, независно што им се оспорава стручност омаловажавајућом метафором 'универзалних незналица'. Други значајан разлог немогућности новинарства да досегне друштвени статус струке јесте велики кондиционал у погледу потребе, оправданости постојећих модела формалног/институционализованог образовања новинара, које се још увек третира само као један, не и најважнији, од услова за улазак у редакцију.

У овом тексту, вредносно импрегнираном ставом да време формално необразованих новинара неповратно пролази, размотриће се историјат школовања новинара у свету и код нас, већ раз-

вијени модели њиховог институционализованог образовања, разлози који у Србији готово императивно захтевају формалну едукацију новинара, постојећа образовна пракса у првој деценији новог века и, наравно, уместо закључка – сугерисати оптимални модел формалног/институционалног образовања новинара, као прве претпоставке њихове друштвене промоције у стручњаке за јавно комуницирање.

Осврт на школовање новинара у свету и код нас

Мада поједини историчари новинарства тврде да је ова професија настала у старом Риму 59. године пре Христа – када је Гај Јулије Цезар наредио објављивање *Acta publica*, са одлукама Сената, и *Acta diurna*, са вестима о ратовима, свечаностима и гладијаторским борбама, које су припремали посебни службеници *actuarii*, можда први професионални журналисти (од латинске речи *diurna-lis*, са значењем актуелни и дневни, настале су у многим језицима универзалне речи којима се означавају новине и новинарство: 'журнал' и 'журналиста') – новинарство је професија која почиње да се развија тек после епохалног Гутенберговог открића штампарске пресе са помичним словима средином XV века. Ова професија дефинитивно се, међутим, уобличава и позиционира у друштвеној подели рада у XIX веку, на таласима индустријске револуције и развијања штампарске технологије која је омогућила милионске тираже дневних новина, појавом тзв. 'новина за грош'; затим увођења општег права гласа, парламентаризма и представничке демократије, после периода рестаурације у Европи и грађанског рата (буржоаске револуције) у САД; као и ширења основног образовања и убрзаног смањивања броја неписмених грађана у најразвијенијим деловима света.

Разуме се да је у свакој од редакција високотиражних западноевропских и северноамеричких листова у то доба (последњих пар деценија XIX века) постојала и, за сваку од њих типична, 'школа новинарства', тј. занатска обука новинара - почетника. Отуд и данас погрешно уверење међу многим новинарима, који су своју професионалну каријеру започели на овај начин, да је то и најбоља новинарска едукација. Врло брзо се, међутим, увиђа да практична новинарска обука није довољна за целовито (општеоб-

разовно и специјалистичко, теоријско и практично) едуковање људи у овој све захтевнијој професији, па се први кораци у институционализацији образовања новинара чине већ у то доба. Од средине седамдесетих година, на неким универзитетима у САД почињу да се држе курсеви историје новинарства и новинарског писања. Тако од 1875. Корнел универзитет издаје *Certificate of Journalism*, а међу првима на којима се учи новинарство је од 1879. године Универзитет у Мисурију, који 1908. отвара и посебну школу новинарства. И *Wharton School of Business* у Пенсилванији 1893. отвара школу новинарства. Из једног договора 1903. године, између њујоршког Колумбија универзитета и новинског магната Џозефа Пулицера, који обезбеђује шест милиона долара, настаје дуговечна *Columbia School of Journalism*, отворена 1912. године. На другој обали Атлантика 1884. на Универзитету у Базелу организује се посебан курс новинарства. Прва европска висока школа новинарства основана је у Паризу 1899, након што је угледни немачки Универзитет у Хајделбергу 1895. отворио врата за курс новинарства.

Последњих година XIX века објављени су и први уџбеници/приручници из новинарства *Writing for The Press* (1896) аутора Роберта Луца, *Steps into Journalism* (1891) Едвина Шумана и, исте године, *Reporting for Newspapers* Чарлса Хелмстрита.

После извесног застоја у току и између светских ратова, институционализовано високошколско образовање новинара добија посебан замајац 1956. године, када се у оквиру *UNESCO*-а дефинишу основна начела овог процеса: образовање новинара мора бити перманентно; новинари који немају одговарајуће образовање морају се дошколовати; на високим школама/факултетима за новинарство студенти подједнако треба да изучавају општеобразовна и специјалистичка теоријска и практична знања; посебно место у наставним плановима треба да имају историја, култура и страни језици; новинари који су специјализовани за рад у једном масмедiju треба да познају технику и технологију рада и у осталим масмедijима. Процес добија на убрзању, нарочито у земљама 'трећег света', након 21. генералне конференције *UNESCO*-а у Београду 1980. године са темом "Комуникација и друштво – данас и сутра", а као основа за расправу представника 140 земаља послу-

жио је извештај Мекбрејдове комисије (по Шону Мекбрејду, председнику Комисије) у којем је, о високошколском образовању новинара, констатовано да "...потражња за квалификованим особљем (новинарима, али и другим професионалним комуникаторима) готово свуда премашује капацитете за обуку која постоји у свакој земљи". Данас, готово, да нема земље у свету у којој не постоји неки облик институционализованог образовања новинара, а библиографија књига, уџбеника и студија које се баве новинарством као специфичном професијом, практично је бесконачан списак. У највећем броју развијених земаља институционализовано образовање новинара реализује се на високошколском нивоу.

Међу њима је, на свој начин, и Србија, мада је институционализовано образовање новинара овде почело много касније него у Западној Европи и Северној Америци. До краја другог светског рата едукација новинара сводила се на различите врсте редакцијских 'школа'. Први новинарски курс у Србији организован је 1946. године, трајао је 6 месеци и имао 44 полазника. Током 1948. године ТАНЈУГ организује два, а Удружење новинара Србије три слична шестомесечна новинарска курса. После другог светског рата највећи број новинара у српским (и југословенским) редакцијама био је дошколован од 1959. године на, најчешће, полугодишњим курсевима Југословенског института за новинарство, који су називани 'Новинарска школа'. Процењује се да је кроз ове курсеве прошло близу 7.000 професионалних новинара, у огромној већини са средњошколским образовањем, који су у другој половини XX века представљали кадровску окосницу српског (и југословенског) новинарства.

Први и доста успешан, мада краткоран покушај институционализованог образовања новинара на вишем нивоу учињен је 1948. године, када је на предлог Савеза удружења новинара Југославије Влада ФНРЈ основала Новинарско-дипломатску школу у Београду. На смеру за новинарство уписано је око 200 полазника, што редовних, што ванредних студената, а приближно исто толико их је и дипломирало. Нажалост, школа се укида после прве генерације (две године студија), иако су из ње изашли врсни професионалци, који су од почетка педесетих до средине седамдесетих практично представљали најобразованији део новинарске ин-

фраструктуре и, врло често, (главно)уредничког кадра. Тек две деценије касније на Високој школи, односно Факултету политичких наука у Београду (слично се дешава у Загребу, Љубљани и, најкасније, Сарајеву) оснива се новинарски смер, који прати катедра са одређеним бројем новинарских наставних предмета. Међутим све до краја минулог века, због доминантног броја политиколошких предмета у наставном плану, овде се школују, најпре, дипломирани политиколози новинарског усмерења, а затим дипломирани полотиколози комуниколошко-новинарског усмерења. Ипак, до тада је на новинарском смеру Факултета политичких наука дипломирало око хиљаду студената, који данас раде у свакој иоле озбиљнијој редакцији у Србији (такође и Црној Гори, Македонији и Републици Српској).

У периоду од 1979. до 1987. године на Филолошком факултету у Београду постојао је смер за публицистику, који је школовао дипломиране филологе оријентисане према новинарској професији. Овај смер је био део образовне вертикале, после увођења усмереног средњошколског образовања (1978-1990), која је обезбеђивала, заједно са новинарским смером на Факултету политичких наука, проходност за високошколско образовање новинара-сарадника, једне од 'струка' које је усмерена школа продуковала. Будући да су новинари-сарадници школовани у некадашњим гимназијама и у таквој средњој школи представљали престижну струку/смер, уписивали су га одлични ученици који су, затим, огромном већином, настављали школовање на ова два или неком другом факултету. Зато у редакцијама у Србији данас има врло мало професионалаца са средњошколским звањем новинара-сарадника, али приличан број њих који су стекли факултетску диплому.

Током последње деценије XX века, због наглашене политичке инстру-ментализације новинарства, новинарских асоцијација, институционализованог образовно-васпитног система, па и постојећих форми образовања новинара, и у оквиру новосноване Асоцијације независних електронских медија Србије (1993) и Независном удружењу новинара Србије (1994) организује се као алтернатива 'режимском образовању новинара', у земљи и иностранству, читав низ једомесечних и вишемесечних курсева из тзв.

аналитичког и ангажованог новинарства, коришћења нове медијске технологије и познавања медијске регулативе у Европској унији. Рачуна се да је половина новинара-чланова НУНС-а прошла кроз неки од ових курсева.

Модел високошколског образовања новинара

У шароликој и не тако богатој пракси једновековног институционализованог образовања новинара у свету препознају се три високошколска модела.

а) Први модел упориште налази у традиционалном, могло би се рећи и конзервативном, уверењу новинара да је најбоља школа – редакцијска пракса. С друге стране, због све сложенијих друштвених и медијских захтева који се постављају пред професионалним новинарима тражи се и све виши ниво њиховог образовања. Високообразовани новинари, стога, постају стандард у редакцијама свих озбиљних масмедијских предузећа, али се не инсистира на посебном високошколском образовању, него се запошљавају струке које својом палетом покривају све функционалне области друштвеног живота – од политике до спорта. Уз уобичајену 'редакцијску школу', на универзитетима се организују и двосеместрални специјалистички курсеви на којима се не уче практичне новинарске дисциплине (техника новинарског рада, тзв. 'занат', савлађује се у редакцији) него теоријски предмети из комуниколошког научног оквира који су потребни професионалном новинару (од саме комуникологије, преко теорије и праксе истраживања јавног мњења, до медијског законодавства и новинарске етике).

Предност овог модела је у великој понуди различитих струка и њима детерминисаних журналистичких персоналности у редакцији, које уредничком менаџменту стоји на располагању. Велики недостатак оваквог начина школовања новинара је, међутим, спорост у стварању самосталног новинара - професионалца: потребно је да прође извесно време од уласка било ког високошколца у редакцију до његовог елементарног оспособљавања за самосталан рад. Тај недостатак је данас и одлучујући, јер ако се почетком XX века и могло инвестирати значајно време у допунско образовање новинара пре његовог самосталног 'истраживања на терен', у

савремености, у којој се дешава 'коперникански обрт' у масовног комуницирању – померање тежишта са емитовања на рецепцију – и права експлозија различитих медија и комуникационих ценагара на глобалном медијском тржишту, то је, практично, немогуће због великог временског заостајања за конкуренцијом и допунских средстава која се морају улагати у школовање новинара.

Овај модел са лакоћом, иначе, регрутује новинаре аналитичаре у одређеној друштвеној области, када се савладају све професионалне и редакцијске рутине.

б) Други модел остварује се оснивањем посебних новинарских група/смерова на факултетима хуманистичких наука. Најчешће на језичким, филозофским, социолошким, правним, менаџерским и факултетима политичких наука. На њима се образују стручњаци одређеног профила (професори, правници, социолози, политиколози, менаџери ...), али са новинарским усмерењем. Две трећине предмета у наставним плановима припадају научним дисциплинама које одређују матичност факултета, а једну трећину чине наставни предмети који се налазе у новинарском професионалном пољу. Међу њима, најчешће је половина теоријских, а половина практичних предмета.

Ово усмерење, у већој или мањој мери, смањује време од дипломирања до потпуног укључивања у рад високообразованог новинара. Основна струка, међутим, често је недостатак за успешан рад у сложеној подели редакцијских послова, јер мало је вероватно да ће професор матерњег језика (пример је насумичан) са лакоћом пратити сложено проблематику банкарских трансакција ако му, због недостатка квалификованих економиста, рецимо, у редакцијској подели рада припадне такво задужење.

Модел, када добро функционише, даје тзв. новинара специјалисту за одређене области у широкој палети – од репортера до аналитичара.

в) Најзад, трећи је тзв. 'чист модел високошколског образовања новинара' и остварује се кроз оснивање високих школа/факултета за новинарство, од којих је европски узор *L'Ecole supérieure de journalisme de Lille*/Висока школа новинарства у Ли-лу. Трећину предметних дисциплина у наставним плановима оваквих високошколских институција чине општеобразовни предме-

ти; трећину теоријски предмети из комуниколошког научног оквира и трећину практичан новинарски рад, кроз вежбе у наставном процесу и праксу у редакцијама. Значајан моменат је специјалистичко медијско усмерење (штампа, радио, телевизија, агенцијско и електронско/*on line* новинарство) за које се студенти могу определити.

Овај модел превазилази ограничења већ поменутог новинара 'универзалног незналице' с почетка XX века и омогућава школовање новинара компетентног стручњака за масмедијско посредовање догађаја, појава, процеса и стања из 'света живљења', како би рекао Хабермас, до рецепијената, припадника масовне публике (читалаца, слушалаца, гледалаца) који о њима мало, недовољно или ништа незнају. Модел се уклапа у теоријско-практичну концептуализацију садржаја масовног комуницирања као 'огледала стварности' и медијске продукције као 'индустрије вести', у којој је је посао новинара да посредује чињенице које 'пресликавају' стварност, а интерпретација се препушта актерима јавног живота. То, дабоме, могу чинити и новинари, али јасно подвлачећи разлику између истинито, објективно и правовремено посредованих чињеница, на једној, и личног става/интерпретације већ објављених чињеница, на другој страни. Дипломирани новинари (баш такво *стручно* звање добијају у дипломи) подједнако су кадри да врше рирајтинг агенцијских вести, извештавају са било ког догађаја на терену и аналитички истражују одређену тему трансформисану у проблем која сабира велику пажњу јавности. У савремености, уз све критике које му се могу упутити са различитих аспеката, од телеолошког, преко етичког до аксиолошког, реч је о најприхваћенијем моделу међу свима који схватају значај високошколског образовања новинара, како њих самих, тако и приватних власника и компетентних представника јавне власти, образовних установа и науке.

Зашто школовати новинаре у Србији

Три су групе разлога које сугеришу обавезно високошколско образовање новинара овде, данас и убудуће: образовни, системски и професионално-стручни.

У Србији на почетку века ради, процењује се, око 8.000 регистрованих новинара у јавним и приватним масмедијима националног, регионалног и локалног значаја; фабричким листовима, разним прес-бироима и сервисима за односе са јавношћу политичких (државних, страначких), привредних, културних, спортских и других друштвених субјеката. Удружење новинара Србије (УНС) оперише цифром од око 5.000 својих чланова, а Независно удружење новинара Србије (НУНС) бројком од близу 3.000 новинара. Међутим, будући да и ресорно задужени представници јавне власти признају да не знају тачан број масмедија, нико, заправо, не зна ни колико новинара ради у редакцијама широм Србије. Поједине прецене, које полазе од броја медијских предузећа, оперишу цифром од 15 до 20 хиљада људи који од овог занимања живе, међу њима добар број као спољни/хонорарни сарадници у врло проблематичном радно-правном статусу. Имајући у виду свакодневно запошљавање и отпуштање новинара у приватним масмедијским предузећима, без много или икаквог респекта за степен њиховог образовања, са сигурношћу се може закључити да је образовни ниво српских новинара нижи него почетком деведесетих година минулог века, а и он је био апсолутно незадовољавајући. Према подацима Удружења новинара Србије, знатна већина новинара у Србији (готово две трећине) тада је имала само средње образовање, а чак сваки двадесет и пети новинар или 'новинар' био је са нижом (!?) школском спремом. (Занимљиво је овакв образовни потенцијала српских новинара посматрати кроз једно законско решење из XIX века: изменама Закона о штампи из 1870. године, које су у Србији извршене 1879, предвиђено је да уредник политичког, политичко-економског или сатиричног листа мора имати завршени Велику школу или факултет на неком иностраном свеучилишту. Уредник војног листа мора имати војну академију, а религиозни лист могу потписивати само уредници који су завршили богословију. No comment!)

Масмедијски комплекс у Србији на прелазу између два века карактеришу изразита пролиферација штампе и експлозивно бујање електронских масмедија, праћени процесима њихове грубе етатизације или 'дивље' приватизације. У Србији су почетком јануара 2000. године биле регистроване 2.904 новине, а програме су емитовале 531 радио и 242 телевизијске станице, у огромној ве-

ћини без било какве дозволе. Половина штампаних публикација постојала је, међутим, само у регистру јавних гласила Министарства информација, јер се процењује да немају редовну периодичку излажења. Према томе, у првим годинама новог века у Србији постоји око 2,5 хиљаде активних масмедија. Сасвим је сигурно да овај број, посебно електронских масмедија, данас већ око хиљаду радио и телевизијских станица, увелико превазилази комуникационе потребе грађана и материјалне могућности друштва. Тако гломазан и хаотичан масмедијски комплекс, под неограниченом контролом политичких фактора и капитала на свим нивоима друштвеног организовања – локалном, регионалном и националном – изазива, даље, читав низ негативних друштвених последица: од општег неукуса, кича и шунда у масмедијским садржајима до распиривања сталног друштвеног конфликта међу субјектима друштвених промена. У таквом социјалном контексту, без образованих новинара, чак и уз испуњавање свих осталих друштвених услова (понајпре, доношење одговарајућих прописа и свођење броја масмедија на 'разумну' меру), немогуће је успоставити стабилан и функционалан систем масовног комуницирања, чије је консолидовање претпоставка консолидовања и демократизације друштва уопште.

Ако и постоје дилеме који је модел високошколског образовања новинара најбољи, и то из угла настојања ове професије да се у друштвеној подели рада афирмише и као врло препознатљива струка, онда нема недоумице које потенције стручан професионалац данас мора да поседује. Осим незаобилазних природних предиспозиција, талента дакле, потребног и за обављање свих осталих послова, и субјективног опредељења да се буде у тој нимало захвалној професији, њена потпуна друштвена афирмација као сасвим одређене струке подразумева: опште образовање, стручно образовање – теоријско и практично, и перманентно усавршавање новинара. Ни један од видова образовања новинара у Србији, па и постојеће високошколско образовање, до сада није обезбеђивао задовољавајућу стручност новинара. То је и вероватни разлог што у нашим друштвеним условима није могуће успоставити систем новинарских сертификата стручности и/или лиценци за рад, које би новинарске асоцијације, уз сарадњу са универзитетом или самостално – ангажовањем сопствених комисија за потврду струч-

ности, издавале, узимајући као један од незаобилазаних услова и високошколску диплому, и који би, поред осталог, афирмацијом новинарства и новинара као струке и стручњака спречавао њихову инструментализацију.

Програми високошколског образовања новинара у Србији

Све до 2002. године, када је у Новом Пазару отворен приватни Универзитет под професионалном управом (ректор је Новопазарски Муфтија) са смером за журналистику на Факултету хуманистичких наука, и истуреним одељењима у Нишу и Београду (!?), у Србији је Факултет политичких наука у Београду био ексклузивна високошколска установа за образовање новинара, заправо, све доскора – дипломираних политиколога новинарског смера. Од тада су, поред Новог Пазара, формирани новинарски смерови (2004/2005) на Филолошком факултету у Новом Саду и Филозофском факултету у Нишу и, нешто раније, у Косовској Митровици. На њима се данас школује преко 1.000 студената, будућих дипломираних новинара, од којих се једна четвртина финансира из буџета Републике. Овоме треба додати и посебне групе (око 400 студената) на Академији лепих уметности у Београду и Факултету за менаџмент у Новом Саду, које, под називом менаџмент у масмедијима и новинарство, школују и будуће дипломиране менаџере, новинарског усмерења, настојећи, тако, да преомсте проблем немогућности добијања лиценце од Министарства просвете и спорта Србије (Комисије за акредитацију) за легално отварање приватних факултета или смерова за 'чисто' новинарство. Тренутно се, иначе, у поменутом министарству налази неколико захтева и елбората о оправданости оснивања новинарских факултета у приватном власништву.

Из тога се може извући прва и, можда, врло значајна особена високшколског образовања новинара у Србији: оно се, барем за сада, дешава искључиво под државним патронатом. (Изузимајући, наравно, две назначене псеудонинарске школе у приватном власништву. Такође и новопазарски случај, који је, по свему судећи, последица политичког договора тадашње републичке власти и појединих политичких субјеката, странака и кон-

фесионалних организација у Југозападној Србији, са већинским муслиманским становништвом. Договору се политички, можда, и нема шта приговорити, али је невоља у томе што Нови Пазар нема референтне стручњаке, наставнике и сараднике, који су, мимо сопствених уверења, кадри да образују будуће дипломиране новинаре. Зато се у необичним, из угла важећег Закона о универзитету, уговорним односима ангажују 'наставници' из Београда, Сарајева Ниша..., међу њима највише оних који се тим послом – високошколским образовањем новинара – никада нису бавили, поседујући титуле и звања у разним научним областима, само не у одговарајућим, док их појединци уопште немају или су их стекли под дубиозним околностима... Интересантно је, стога, упоредити наставни план на овом универзитету са списком наставника и сарадника у Новом Пазару, Нишу и Београду, њиховим претходним и садашњим радним ангажовањем и радно-правним статусом.)

На четири факултета у јавном власништву само ФПН у Београду има одговарајући научно-стручни кадар и то је друга карактеристика високошколског образовања новинара у Србији. Смерови у Косовској Митровици, затим Новом Саду и Нишу, на којима је прва генерација уписаних студената управо окончала прву годину студија, за сада нису формирали наставничке и сарадничке тимове и велико је питање како и када ће то учинити. Разлог је једноставан. У Србији нема довољно наставника и сарадника са научним кометенцијама у научним областима које, и у најширем смислу, кореспондирају са усвојеним наставним плановима и програмима, па се проблем решава 'позајмљивањем' наставника и сарадника са других смерова на домицилним факултетима и ангажовањем угледних и 'угледних' новинара као предавача у различитим новинарским 'радионицама'. Увидом у пригодне публикације Факултета политичких наука и Факултета драмских уметности, на којим су организоване последипломске студије у научним областима које се односе на масовно комуницирање, медије, јавно мњење и новинарство, долази се до закључка да је у Србији, тренутно, могуће организовати два, највише три, факултета (смера, групе) за новинарство, имајући у виду скроман број наставника и сарадника који располажу суштинском и формалном компетентношћу за едуковање будућих дипломираних новинара.

Број факултета са студијама новинарства, број студената и (мало)број компетентних наставника и сарадника још су један, истина – привремен, али, исто тако – врло ефектан, аргумент свих који тврде да се новинарство не може студирати на факултетима.

Наставни планови и програми на свим факултетима, укључујући и ФПН, представљају посебну причу. По страни, што нити један ових факултета није ускладио наставно-образовни процес за Болоњском декларацијом, која баш у случају школовања новинара пружа изванредне могућности за раздвајање образовање новинара, стручњака за јавно комуницирање посредством масмедија, и амбициознијих студената који желе да научноистраживачки уђу у ову, изузетно значајну област функционалног организовања савременог друштва, о чему ће још бити речи у овом раду. На свим факултетима у јавном власништву могуће је учити преминацију теоријских наставних дисциплина са матичних факултета, тј. група. Тако, на пример, на Филозофском факултету у Новом Саду, где је студиј новинарства 'прикопчан/додељен' (вероватно привремено) филолошкој групи, на све четири године студија изучава се *матерњи језик*. Таква наставна дисциплина несумњиво је незаобилазна у курикулумима студија новинарства, али не у том обиму. Примера ради, чак ни на учитељским факултетима матерњи језик не студира се четири године. На другој страни, у наставном плану београдског ФПН-а, независно од чињенице што и је и овај факултет релативно скоро почео да даје дипломе свршеним студентима са стручним звањем 'дипломирани новинар', уместо 'дипломирани политиколог', матерњег језика уопште нема (из те научне области предаје се *стилистика и реторика*), али, зато, готово половину наставних дисциплина чине политиколошки и социо-економски предмети. Наставни план новопокреног студија новинарства на Филозофском факултету у Нишу, опет, истиче социо-психолошке наставне дисциплине. Није, наиме, јасно чему истовремено постојање, рецимо, комунологије и социологије масовних комуникација, будући да прва наставна дисциплина садржи другу у делу који се односи на интеракцију медији-друштво...

Када је о приватним факултетима реч, наставни планови представљају или опонашање постојећих (Нови Пазар – ФПН)

или галиматијас наставних дисциплина, које су уврштене у план и програм у зависности од наставника са којима се располаже. Еклатантан је пример Академије лепих уметности у Београду где се предају само два 'новинарска' предмета: *новинарство* (I, II, III, IV) и *медија* (I, II, III) у које је 'стрпано' све: од историје новинарства, теорије новинарских жанрова, новинарства у различитим медијима, до комуникологије, медијских система, терорије јавног мњења, менаџмента медија..., а предаје их само један компетентан наставник, заправо низ гостујућих предавача из новинарске праксе и са других факултета друштвених наука, јер тај обим наставе и вежби један човек није у стању да савлада.

Изузетно значајна карактеристика институционализованог студирања новинарства јесте недостатак стручне праксе у наставним плановима. Чак и тамо где је она формално предвиђена, праве сарадње са редакцијама у медијским предузећима нема. Студирање новинарства још увек је засновано на наглашеном теоретисању, а то за последицу има неспремност 'дипломираних новинара' да, одмах после окончаних студија, буду у стању да извршавају све редакцијске задатке, што се, наравно, очекује од школованих новинара. Зато они, у огромној већини случајева, пролазе кроз дужи или краћи редакцијска 'дрил', који се заснива на познатом, и овде већ поменутом конструкту да нема боље школе новинарства до – редакције .

Најзад, мада се у појединим наставним плановима појављују и такве наставне дисциплине које кореспондирају са 'информационом револуцијом' и појавом потпуно новог медија у социјалној пракси – компјутерске мреже (*интернетско новинарство*), чињеница да у нашој друштвеној, медијској и новинарској пракси немамо новинаре *free lancer*-е или групе професионалаца, који излазе са сопственом понудом рубрика, емисија, програма... којима, у виртуелном свету компјутерске мреже, као алтернатива класичним комуникационим центрима у масовном комуницирању, комерцијално или некомерцијално, посредују 'стварну стварност', показује да се трећа комуникациона револуција још није догодила у нашем медијском простору, а један од вероватних разлога је што за њене актере немамо оспособљене, дакле школоване новинаре.

Сви скицирани недостаци институционализованог високошколског образовања новинара довољан су, зато, разлог што се у Србији не одустаје од праксе 'убрзаних течаја' у школовању новинара, за коју се одређује велики број средњошколаца, али и младих новинара биз било какве, осим редакцијске, едукације у овој области. Тако у Удружењу новинара Србије од 1998. године поново ради четворомесечна 'Новинарска школа', у којој се обучавају полазници из редова новинара почетника и приправника, током 150 часова из 12 предмета, претежно практичним новинарским вештинама. (У УНС-у, узред будиречено, ради и истурено одељење групе за журналистику Универзитета из Новог Пазара). Друга новинарска асоцијација у Србији – Независно удружење новинара, од септембра 2002. године организовала је преко 50 курсева у Београду, Крагујевцу, Нишу или на Палићу. Неки од њих били су реализовани уз помоћ Француског културног центра и Америчке амбасде у Београду. Европска агенција за реконструкцију и Медија центар у Београду покренули су 2004. године једногодишњи програм обуке под називом 'Програм усавршавања новинара за реформске процесе у СЦГ', а у сарадњи са Данском школом новинарства основан је Центар за професионализацију медија у којем се, између осталих, едукују млади новинари са високим образовањем стеченим на 'неновинарским' факултетима, којима је потребна надградња новинарским знањима и вештинама. У оквиру Асоцијације независних медија од 2000. године функционише Тренинг центар, формиран у циљу додатне едукације свих кадрова у електронским медијима. Центар организује мноштво различитих курсева: новинарски курс, курс истраживачког новинарства, курсеве за менаџере у медијима, тонске техничаре, за дигиталну монтажу, маркетинг... При Институту за мала и средња предузећа БК такође постоји тромесечна 'Школа новинарства' са 100 часова теоријског и 150 часова практичног рада који се, важно је нагласити, реализује у сарадњи са појединим редакцијама у Београду. (У тренутку закључивања овог текста БК универзитета објавио је, инече, конкурс за упис студената на Факултет за економију и политичке науке, са групом за журналистику. Факултет тада, није имао дозволу за рад – закључак је изведен на основу списка лиценцираних приватних универзитета објављеном на сајту Министарства просвете и спорта – али, буду-

ћи да је конкурс објављен, врло је изгледно да ће у овом пољу, од јесени 2005. године, функционисати још једна висока школа за образовање новинара.)

Постојање ових курсева, чији се квалитет не може генерализовати и, из тог угла посматрано, њихово смисао доводити у питање, свакако су, ако не директна, онда сигурно снажна индиректна критика постојће праксе високошколског образовања новинара у нас.

Како школовати новинаре у Србији

На питање постављено у претходном међунаслову не може се одговорити ван контекста предстојеће реформе високог образовања, пројектоване у Предлогу закона о високом образовању, сагласно Болоњској декларацији на којој се поменути предлог заснива. (Овај предлог је јако дуго чекао пред вратима Народне скупштине Србије, а песимистичка верзија је да се тај акт налази на истом месту и у време објављивања овог текста).

У најкраћем: основни захтев високошколског образовања новинара јесте њихова потпуна стручна оспособљеност за рад у одређеној, масмедјски дефинисаној редакцији одмах после стеченог звања дипломирани новинар, што је, истовремено, и први услов да ово занимање и професија коначно постану – струка. Струка коју ће, суштински и најпре, лиценцирати сама редакција, спремношћу да увек даје предност високообразованом новинару, дипломираном новинару, кадром да уласком у њу извршава сваки радни задатак који се у одређеној врсти медијске продукције подразумева за новинара-почетника, а затим, стичући незаобилазно радно искуство кроз свакодневну праксу, и све сложеније, до оних насофистициранијих, уредничко-менаџерских послова.

Таква, потпуна стручна оспособљеност дипломираних новинара има две претпоставке у организовању и извођењу образовног процеса у високом образовању (било да је реч о факултету, високој школи или високој школи струковних студија, као високошколским институцијама које су пројектоване у Предлогу Закона о високом образовању). Прва је заснивање новинарских студија у моделу 3+1(+1), односно: основних трогодишњих, тј. додипломских студија, напредних студија, тј. једногодишњих специја-

листичких и, евентуално, једногодишњих магистарских (у случају факултета у саставу неког универзитета или високе школе као 'усамљеног' факултета) студија. Друга претпоставка је обавезна практична настава, односно рад у редакцији одређеног медијског предузећа у току студија.

Основне, додипломске студије би оспособљавале будућег новинара не као 'универзалног незналицу', већ као стручњака 'универзалног медијатора' између света живљења и људи који о значајним догађајима, појавама и личностима у том свету мало или недовољно знају, кадром да експресивним могућностима медија и технологијом која му стоји на располагању допринесе да сваки од грађана постане 'друштвено пунолетан', значи парвовремено, истинито и објективно информисан за укључивање у јавни живот и одговорно резонување о свим друштвеним питањима преображеним у проблем, уколико то, наравано – жели. Наставни план ових студија морао би, зарад тога, да има три целине. Општеобразовни кор (25%), општеобразовни стручни кор (45%) у којем би 15% чинили теоријски, а 30% предмети новинарске праксе и, напоследку, групу изборних стручних предмета (30%), која би се односила на усмеравање дипломираног новинара према одређеном медију и третирала знања и вештине које су, за тим медијем детерминисано новинарство – неопходне. Примером казано, у првој групи предмета могли би (морали би) да се нађу: матерњи и два страна језика, политичка економија, савремени политички системи, национална и општа историја, културологија, информатика... У стручној групи предмета били би: историја новинарства, теорија комуницирања и медија, информционо - комуникациони систем Србије, теорија новинарских жанрова, новинарство у штампи, радио новинарство, телевизијско новинарство, агенцијско новинарство, on line новинарство и, обавезно – редакцијска пракса. За разлику од предмета у општеобразовном кору, који би били једносеместрални (или једнотриместрални), предмети из ове групе били би двосеместрални (или тротриместрални) са једним семестром (триместром) теоријског рада на факултету/високој школи и једним семестром (два триместра) практичног рада у редакцијама (са којима би факултет/школа успоставили обострано корисну и уговором дефинисану сарадњу). Група изборних предмета била би медијски дефинисана и представљала

би практично опредељење студента у трећој години за новинарство у удређеном медију. Поново примером казано, студент који би се определио за радио новинарство, по истом квантитативном моделу односа теорија-пракса, изучавао би током треће године: извештавање за радио, говор у радио програму, директан пренос на радију, контакт програм, документарну радио репортажу, вођење информативних, забавних, образовних... емисија, уређивање радио емисија и програма, продукцију радио емисија и програма, радијску технику итд. Исто тако и за остале, медијски одређене и већ поменуте видове новинарства: у штампи, на телевизији, у агенцијама и *on line* новинарство.

Формалана верификација стварне стручности била би тада изражена у стручном звању дипломирани новинар, смер... (новинарство у штампи, радијско новинарство, телевизијско новинарство, агенцијско новинарство, *on line* новинарство).

Такав стручњак, уколико жели, могао би да направи и још један, односно два корака у оквиру напредних студија.

Специјалистичке студије би га из сфере новинарске праксе подигле до нивоа уредничког и пословног менаџмента у одређеном медијском предузећу, кадрог не само да реализује, него и да дефинише програм, тј. сам оснива медијско предузеће и покреће одређени програм, новинску, издавачку или филмску продукцију, с једне стране, и да, евентуално, настави магистарске студије. Наставни план овако конципираних специјалистичких студија садржао би предмете попут менаџмента медија, менаџмента у издаваштву и штампи, радио и телевизијској продукцији, филмској и видео продукцији; затим, односе с јавношћу, медијску регулативу и етику, заштиту интелектуалне својине и ауторских права у медијима и сл.

Најзад, магистарске студије оспособиле би дипломираног новинара, уз то и специјалисту за менаџмент медија у одређеном медијском предузећу, за самостални научноистраживачки рад у комуниколошком научном оквиру. Поред методологије научноистраживачког рада, оне би, свакако, садржале: комуникологију, теорију и истраживање јавног мњења, савремене медијске системе, медијску културу, различите курсеве из медијских студија итд. Из овако формираног научног подмлатка, који би своје пос-

ледипломске студије окончао докторском дисертацијом на новинарским или неком од факултета друштвених наука, темом из области новинарства и медија, били би 'регрутовани' наставници будућих дипломираних новинара са неопходном научно - стручном компетентношћу.

Оном компетентношћу која није, као до сада, подразумевајућа и која би новинарство, као занимање и професију, подигла до нивоа друштвено признате струке. Тада не би било ничег необичног, уколико би новинарски факултети, у сарадњи са новинарским удружењима, организовали, после извесног времена практичног рада у редакцији, полагање стручног испита, који би резултирао сертификатом као формалним условом за рад у новинарству. Очекивани ефекти су подизање професионално-стручног нивоа у припреми, обради и пласирању масмедијских садржаја; ширење поља слободе у масовном комуницирању; подстицање процеса дерегулације у масмедијском комплексу Србије, односно повећање индивидуалне и групне самоодговорности професионалних комуникатора, на једној, и депенализације новинарског рада, на другој страни.

А то су већ европски стандарди и у образовању и у журналистичкој пракси. Тим стандардима, наравно, припада и беневоолентан однос државе према могућности отварања новинарских факултета у приватном власништву. Чињеница да њих, као леегалних установа, нема (осим у Новом Пазару) показује да тржишни принципи слободног протока робе, новца и кадрова у случају високошколског образовања новинара нису важили у нашој досадашњој друштвеној пракси, а то би могао бити и један од узрока недовољно квалитетних постојећих студија новинарства у Србији. Конкуренција и у овој области могла би довести до жељеног, за све заинтересоване друштвене субјекте прихватљивог модела образовања новинара, као и коцентрације научно-стручних кадрова на оним, било јавним било приватним, факултетима који препознају значај и оптималан модел школовања новинара, стручњака за јавно комуницирање, у броју који је симетричан са потребама Србије данас и сутра. Ова, закључна констатација, подједнако се односи и на број новинарских факултета и на број студената који ће

у њима стицати, најпре, стручно знање, а затим и звање – дипломирани новинар.

Литература:

- Гоцини, Ђ. (2000): *Историја новинарства*, Клио, Београд.
- Гајлион, Н. (1995): *Новинар сутрашњице*, Преглед (специјални додатак), Амбасада САД, Београд.
- Гоне, Ж. (1998): *Медији и образовање*, Клио, Београд.
- Закон о печатњи – препечатен цео према закону од 23. октобра 1870, по изменама и допунама од 15. децембра 1875. и изменама и допунама од 18. јануара 1879*, Министарство унутрашњих дела, Београд, 1879.
- Наставни планови и програми*: Факултет политичких наука Београд, Филозофски факултет Нови Сад, Филозофски факултет Ниш, Интернационални универзитет у Новом Пазару, Академија лепих уметности Београд, Факултет за менаџмент Нови Сад, Факултет драмских уметности Београд, Филозофски факултет Косовска Митровица.
- Предлог Закона о високом образовању*, Министарство просвете и спорта републике Србије, www.mps.sr.gov.yu
- Руљић, В. (2004): *Новинарски тренинзи*, Досије о медијима, НУНС, Београд.
- UNESCO (1980): *Много гласова – један свет*, Танјуг, Београд.

THE EDUCATION OF JOURNALISTS IN SERBIA

Summary: At the base of the historical review journalist's education in the world and our country; making a sketch existing pattern of journalist's education at a University; and pointing to unavoidable professional, societal and needs of media for journalist's education at a University, too; the author of this article is making a critical analysis of present curricula and practical training of journalists in Serbia. In harmony with the Bologna Declaration and the proposal of University education law, the author is writing a draft of optimal pattern undergraduate and graduate journalistic studies and advanced training of journalists, like specialists in public communication. The author is

suggesting practice to issue a certificate to get a job in journalism and first condition for it is B.A. degree.

Key words: field of specialization, education of journalists, journalistic practice, faculties for journalism, graduate journalist.